

Com que aquest poble de Navarra és famós per les seves aigües termals (veg. *Homen. a Carmelo de Echegaray*), a penes es pot dubtar que tant el seu nom com el de *Tossa* contenen el bc. *iturri* 'font'. És ben coneguda la importància que tenen les cales i ports proveïts de fonts per als navegants de cabotatge; i per tant és també probable que la vila romana de la nostra Costa Brava vagi pendre nom de la facilitat que amb això donava als navegants. La rada de Tossa és com un oasi d'abundoses fonts que interromp el llarg trajecte de costa seca i rocosa que va des de Lloret, sense altra interrupció, fins prop de Sant Feliu.

Hi ha d'altres casos no menys segurs de supervivència de *ITURRI* en els Pirineus; encara que potser no ho és gaire el del riu *Toran*, afluent de la dreta de la Garona a la baixa Vall d'Aran, però com sigui que neix en una deu coneguda i porta molta aigua, hi hauria també versemblança a sospitar-hi un cpt. basc *ITURRI-ANDI* 'font gran'. Ens preguntem si no hi ha també això en *TURIASSO* > *Tarazona* i *Toris*; en *Turibriga* (Bètica, Holder, *Acelt. Spr.*, col. 2005a); i fins en el nom del *Túria*.

Turb és una gran partida de serra damunt Coll de Nargó: en la part alta hi neix una grossa deu, al peu mateix del colossal *Morro de Turb* (1200 alt.) que domina l'esquerra del Segre (1931): basc *ITÚRRI-BE* 'sota la font'.

Turbiàs, llogaret sota les fonts que neixen en el Ras de Conques, entre Castellbò i St. Joan de l'Erm, ja anomenat *Turbiasse* a l'Acta de la Seu (a. 839, cf. M-Lübke, *BDC* xi, 8, 31). En tots aquests noms, i en la major part des de molt antic es devia donar el cas de la *-i* separable ibero-basca, de la qual aplego testimonis a *TopHesp.* i, 266n., i ací, a l'article sobre *ISARD/SARRIO* (cf. encara sobre *Isòvol/Sòvol* i *Isavals/zabal*, a E. T. C. i, 88).

Tenint en compte tot això és ben raonable conjecturar que el nostre tipus *TURONDO* resulti d'un congènere, ibèric i proto-basc, de *ITURRI-ONDO*, que significaria 'base, arrel, o lloc troncal de font': és ben conegut i antic el basc *ondo* 'arrel', 'tronc', 'planta d'arbre', 'soca', 'llinatge, raça', del qual he donat detalls ací (vol. i, 330b40-45) i en el *DCEC* (iv, 1057a58-60). D'una banda *-RRI-* se sol reduir a *-RI-*: cf. el nostre article *SARRIA* alternant amb *SARJA* (> cast. *SERA*); proto-basc *KARRI* (> basc *harri* 'pedra') enfront del tipus nostre i cèltic *KARIO*-> *QUER*; i no parlem ja de *Burriana*, *Borriol* > *Buriana*, *Borriol*, *BARRI*/val. *bàrio*. Però si fem cas de *TÚRISSA* > *Torsa*, *Tossa*, també hem de comptar amb la possibilitat que l'ibèric respongués amb *TUR(I)* a l'*iturri* basc i que el compost tingués la forma *TURONDO en ibèric.³ El cas de *Toran* en seria un altre, si vingués de *ITURRIANDI*.⁴

En tot cas no podem tenir cap escrúpol ètnic, a fer venir d'un tal origen el tipus cat.-oc. *TURONDO*: car la seva àrea és ben semblant a la d'*ESTALVIAR*, *ESQUERRE*, *GARRIGA*, *ARTIGA* etc.

Aquesta etimologia és ben convincent; i podrem donar-la com a ferma o segura si, doncs, no hi ha altres enllaços fermes. No ho és certament el suposat prov.

touloun, que va fer impressió a Pokorny, en la citada noteta. Però aquest *touloun* és d'una existència ben problemàtica, encara que Mistral en faci un articlel·licament identificant-li els citats *touroun* del Var i *tourou* de Perigord: així com aquests existeixen com a apel·latius, des del S. XII fins avui, aquell *touloun* no el funda Mistral més que en uns riuet *Toulon* i *Tholonet* —un riuet no és una font i pot tenir tota altra etimologia—.

Afirma també que hi ha algunes fonts en tres o quatre llocs dits així en pobles de Provença; cita un «roman» *t(b)olon*; però no hi ha tal mot en les fonts conegudes de l'oc. ant.; i ell mateix traeix la seva inseguretad, en tractar de fundar-ho amb un ll. *tolleño* o *telo* «cigogne, machine à tirer de l'eau» (*telo* hapax ben suspecte de St. Isidor). En conclusió és imprudent fer cap cas de tot això (com fa Whatmough, postulant un *TULO-* en *Dial. Anc. Gaul.*, p. 128). Resoltament podem descartar la nota de Dauzat (*La Topon. Fr.* 1960, 220-1) que insisteix en la confusió amb el mot orogràfic *TURÓ* (comesa pel *PDPF*) atribuint-li *Theron* i *Thérondel* del Puy-de-Dôme o Cantal.

Aquest *touloun*, però, és la base de la idea d'*Aebischer* (*l. c.*), de veure-hi el nom de certa divinitat cèltica *Telo*. És ja imprudent basar-se en el mal establert prov. *touloun*; i més ho és no fer cas de la *-r-* i de la terminació *-ONDO* del mot ben establert *TURONDO*. Amb raó, doncs, ho rebutja P. Lebel (*Princ. et Méth. de l'Hydronymie Fr.*, §§ 58, 213, 340, 590); però val a dir que, en partir d'un cèltic *TURRO «gonfler» + sufix llatí *-UNDU* (fins prescindint de la *-RR-*), fa una combinació fantàstica molt més inacceptable encara; car no hi ha tal arrel cèltica provada, ni tal sufix nominal en llatí.

Més ens podem fiar del prov. *lauroun*, puix que aquest realment consta amb el sentit de «source»: així l'usa Mistral, i amb aquest mot francès el tradueix en *Mireio*: «De soulàs, de soulàs, n'en regounflo moun cor! / Moun cor es un *lauroun* que verso: / abelimen de touto merço» (xii, 33.4). Hi ha una dada sola del mot en *Tersin*, text de la regió d'Arles, c. al S. xv (*PSW* iv, 338a). ¿Pot indicar això que és insegura la inicial *τ-* en el nostre *TURONDO*? Mai no podem fer-ne tant de cas com de *TURONDO*, documentat d'antic, en massa i en un vast territori. Una alternança *τ/L-* potser no s'oposaria a la nostra etimologia bascoide, si ens recordem de casos com *LEME/limon/TIMONE* (veg. aquell article del *DCEC/DECH*). Però donat el caràcter limitat de la documentació de *lauroun*, i la seva àrea diferent, més aviat es pot creure: o bé que siguin dos mots independents i sense relació etimològica, o bé que *lauroun* sigui alteració de *toron*; per alguna contaminació, sigui de *lans* «jet», o més aviat del ll. *lautum*, *lavacrum* 'rentat', 'safareig', puix que el sentit de *terroun* en el Tarn és «lavoir», i «source aménagée».

Una mica més fa pensar el fet assenyalat per Nègre que *La Thouronde* de l'Aude aparegui documentat com *Torumno* l'any 882. Aquesta terminació fa pensar en un origen indoeuropeu, a base d'un participi de veu mitjana en *-MENO-*, car ens recorda el cas de *GARUNDA* (> *Gironde*) en lloc de *GARUMNA* > *Garona*. Però per